

УДК 339.137.2:621 (477.54)

Формування стратегії зміцнення конкурентної позиції машинобудівних підприємств Харківського регіону

Алексєєва Т.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства та економічної теорії
Харківського торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

Статтю присвячено актуальним питанням формування стратегії зміцнення конкурентних позицій підприємств машинобудівної галузі. Проаналізовано шляхи підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств України. Розроблено методичні підходи до забезпечення стійких конкурентних позицій машинобудівних підприємств Харківського регіону в достроковій перспективі.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентна стратегія, конкурентні переваги, конкурентні позиції, машинобудування.

Алексеева Т.И. ФОРМИРОВАНИЕ СТРАТЕГИИ УКРЕПЛЕНИЯ КОНКУРЕНТНОЙ ПОЗИЦИИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯ ХАРЬКОВСКОГО РЕГИОНА

Статья посвящена актуальным вопросам формирования стратегии укрепления конкурентных позиций предприятий машиностроительной отрасли. Проанализированы пути повышения уровня конкурентоспособности предприятий Украины. Разработаны методические подходы к обеспечению стойких конкурентных позиций машиностроительных предприятий Харьковского региона в долгосрочной перспективе.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентная стратегия, конкурентные преимущества, конкурентные позиции, машиностроение.

Alekseeva T.I. FORMATION OF STRATEGY FOR STRENGTHENING COMPETITIVE POSITION OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES OF KHARKOV REGION

The article is devoted to topical issues of formation of strategy of strengthening of competitive positions of the enterprises of machine-building branch. The ways of increasing the level of competitiveness of Ukrainian enterprises are analyzed. Methodical approaches have been developed to ensure stable competitive positions of machine-building enterprises of the Kharkov region in the long time.

Keywords: competitiveness, competitive strategy, competitive advantages, competitive positions, mechanical engineering.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах динамічних змін, що спостерігаються в сучасній економічній системі, велика увага приділяється стратегії розвитку конкурентних позицій підприємств. Ураховуючи нестабільність ринкових процесів, посилення конкуренції та підвищення вимог споживачів до якості продукції, особливе місце в системі зміцнення конкурентної позиції займають розроблення та реалізація конкурентної стратегії, що дасть змогу підприємству досягти довгострокових результатів у своїй галузі.

Перехід економіки України на інноваційний шлях розвитку зумовлює формування механізмів підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств в умовах мінливого навколишнього середовища, тому існує необхідність подальших теоретико-практичних досліджень у цьому напрямі. У сучасних умовах ріст ВВП нашої країни пов'язаний зі

збільшенням виробництва товарів та послуг, особливо такої галузі промисловості, як машинобудування. Але фактично подальший розвиток цієї галузі стосується безлічі проблем, пов'язаних із виробництвом, попитом та пропозицією, конкуренцією та збутом. Державна політика щодо підтримки вітчизняного виробника спрямована на підтримку та надання пільг (фінансового та нефінансового характеру) підприємствам машинобудівної галузі України [1, с. 6–7].

Отже, для формування міцної позиції підприємства на внутрішньому та зовнішньому ринках слід здійснювати моніторинг конкурентного середовища для своєчасного виявлення і прогнозування ситуацій, що впливають на конкурентну позицію підприємства, проводити оцінку його конкурентних переваг та формувати і реалізовувати ефективні конкурентні стратегії. Вирішення цих завдань криється в можливостях побудови ефектив-

них стратегій розвитку і обґрунтуванні чіткого та дієвого механізму створення стійких конкурентних переваг для підприємств машинобудівної галузі [2, с. 21].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема зміцнення конкурентних позицій підприємств машинобудівної галузі активно обговорюється на всесвітніх економічних форумах, у міжнародних фінансових і економічних організаціях, урядах провідних країн світу, у наукових та університетських колах. Питання конкурентоспроможності розглядалися у працях багатьох науковців, зокрема В. Абрамова, І. Брикова, В. Гайдука, М. Варченко, Ю. Іванова, О. Ковтуна, С. Клименко, Г. П'ятницької, І. Смолейчука, Н. Радченко та ін. Варто виокремити дослідження зарубіжних фахівців, які розглядали стратегії розвитку конкурентного потенціалу підприємств: М. Портер, П. Друкер, П. Кругман, П. Самуельсон, Дж. Стигліц, Й. Шумпетер, М. Энрайт, А. Чандлер, Дж. Макартур, Х. Кобоясі, Х. Такеучі, Ногучі, М. Цучія.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим низка питань щодо механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємств не дістала належного висвітлення в наукових дослідженнях. Зокрема, недостатньо розроблені питання забезпечення шляхів та стратегій підвищення конкурентоспроможності саме машинобудівних підприємств, що зумовлює необхідність поглиблення розроблення даних проблем з урахуванням специфіки діяльності у цій галузі вітчизняної економіки.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розроблення методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності та забезпечення стійких конкурентних позицій вітчизняних підприємств машинобудівної галузі в Україні та Харківському регіоні.

Для досягнення цієї мети були поставлені та вирішені такі завдання:

- досліджено основні теоретичні положення сутності поняття «конкурентні позиції підприємства»;
- проведено аналіз та оцінку сучасного стану вітчизняного ринку машинобудування та виявлено тенденції його розвитку;
- розкрито особливості функціонування підприємств машинобудівної промисловості України та Харківського регіону;
- розроблено методичні підходи до забезпечення стійких конкурентних позицій українських машинобудівних підприємств на довгострокову перспективу.

Об'єкт дослідження становлять економічні процеси функціонування підприємств машинобудівної галузі.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні підходи до оцінки та забезпечення конкурентних позицій підприємств Харківського регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Промисловість є найважливішою галуззю виробництва, що створює основну частину національного доходу і валового суспільного продукту. Завдяки цьому в 2016 р. в Україні вироблено понад 41% обсягу випуску продукції галузей економіки і налічується 9 105 промислових підприємств [3]. Від ступеня розвитку промисловості значною мірою залежить рівень задоволення безпосередніх потреб населення.

Кожен суб'єкт господарювання намагається виокремити власне становище на ринку завдяки кращій пропозиції товару чи послуги, задовольнити власне існування та забезпечити соціально-економічний розвиток країни.

Підприємство для отримання конкурентних переваг в умовах жорсткої конкуренції повинно:

- вміти закріпитися на ринку і розширити свій вплив на нові ніші;
- зацікавити споживача певними новинками;
- надавати якісну продукцію;
- відповідати міжнародним стандартам.

Функціонування підприємств різних сфер діяльності в умовах ринку припускає пошук і розроблення кожним із них власної стратегії розвитку. Це зумовлює актуальність дослідження процесу формування конкурентної позиції підприємства і виявлення основних шляхів її зміцнення.

У класичній моделі конкурентних переваг М. Портера визначена сила впливу кожного з чинників конкуренції, витрати, розміри капіталовкладень у виробництво та збут продукції, які впливають на прибутковості бізнесу. При цьому вибрана стратегія має бути спрямована на забезпечення конкурентних переваг підприємства в довгостроковій перспективі.

Базова стратегія конкуренції створює основу для вибору конкурентної поведінки компанії на ринку. Етапи розробки конкурентної стратегії наведено на рис. 1.

Конкурентна стратегія дає змогу дати відповідь на питання, як фірма конкурує на цільовому ринку, за рахунок чого вона витримує конкурентний тиск і отримує перемогу в конкурентній боротьбі.

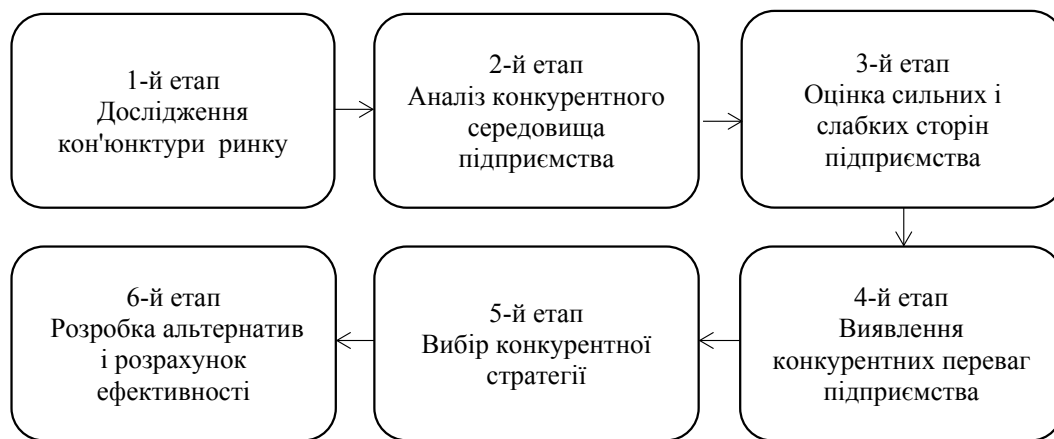

Рис. 1. Етапи розробки конкурентної стратегії [6]

Для ефективного функціонування машинобудівного підприємства повинна бути вироблена чітка стратегія поведінки. Зміни ситуації на міжнародному та регіональному ринках роблять коректування як фінансової, так і загальної стратегії розвитку підприємства. Правильно обрана стратегічна політика у фінансовому аспекті не тільки допоможе закріпити позиції на ринку, але й буде сприяти розвитку стійкої конкурентної стратегії підприємства на ринку товарів та послуг.

Найбільшу питому вагу у структурі промисловості України мають такі пріоритетні галузі економіки: агропромисловий та машинобудівний комплекси, житлово-комунальне господарство, транспортна інфраструктура.

Машинобудування – основа економічного зростання економіки країни. Згідно з офіційною статистикою, у машинобудуванні слід виділяти шість підгалузей, а саме: залізничне машинобудування; виробництво літаків, космічних апаратів та суден; автомобілебудівну промисловість; виробництво машин і устаткування; виробництво електричного устатку-

вання; виробництво електронної та оптичної продукції.

Залізничне машинобудування, а також виробництво машин й устаткування, представляють собою пріоритетне виробництво машинобудівної продукції, тому що найбільший рівень конкурентних переваг перебуває саме у цих підгалузях. При цьому за останні 10–15 років зросло значення обладнання для вентиляції та кондиціонування (з 5% до 8%), підйомно-транспортного устаткування (з 7% до 9%) і виробництва турбін і моторів (з 10% до 11%) [3].

Харківський регіон – один із центрів машинобудівного комплексу України. Провідними підприємствами у цій галузі є: ВАТ «Турбоатом»; ДП «Завод «Електроважмаш»; ПАТ «ФЕД»; ПАТ «Завод «Південкабель»; ДП «Завод ім. В.О. Малишева»; ПАТ «Харківський підшипниковий завод»; ПАТ «ХМБЗ «Світло шахтаря» [4] та ін. (табл. 1).

ПАТ «Турбоатом» є одним із флагманів вітчизняного машинобудування, що займає монопольну позицію на ринку України та СНД.

Таблиця 1

Основні машинобудівні підприємства Харківського регіону

Назва підприємства	Характеристика
ВАТ «Турбоатом», ПАТ «Харківський підшипниковий завод», «Харківський електроапаратний завод»	Ефективна операційна діяльність, проте недостатньо ефективне використання майна підприємства та власного капіталу, достатній рівень платоспроможності
ПАТ «Завод ім. Фрунзе», ПАТ «Харківський завод штамів та прес-форм», ДП «Харківський електромеханічний завод ХЕМЗ»	Найбільш ринково активні підприємства із високими порівняно із середньогалузевими періодами обороту капіталу та оборотних активів, ефективна операційна та звичайна діяльність
ПАТ «ХТЗ», ПАТ «Електромашина», ПАТ «Автрамат», ПАТ «Південкабель»	Функціонування на рівні беззбитковості діяльності, операційна діяльність підприємств є прибутковою за рахунок збільшення кількості замовлень, достатньо платоспроможні підприємства з низькою часткою короткострокових зобов'язань

Джерело: складено автором за [4]

Виготовляючи турбіни для електростанцій та надаючи послуги з їх повного обслуговування, підприємство забезпечує свою ефективність через підписання довгострокових контрактів. Більш 80% продукції підприємство експортує в Угорщину, Китай, Мексику.

Конкурентною перевагою ПАТ «Турбоатом» є наявність власного унікального інженерно-конструкторського комплексу (КБ). Підприємство залишається єдиним привабливим активом у галузі енергетичного машинобудування, який залишається в державній власності.

ПАТ «Південкабель» на ринку кабельно-провідникової продукції працює понад 70 років. У 2016 р. вироблено та поставлено споживачам більше 2 000 км кабелів. Великі перспективи відкрилися у підприємства у зв'язку з отриманням міжнародного сертифікату якості продукції, що дасть змогу завоювати міжнародні ринки та збільшити експортний потенціал Харківського регіону.

Результати аналізу фінансово-економічних позицій машинобудівних підприємств Харківського регіону підтверджують наявність та актуальність проблем забезпечення конкурентоспроможності, інноваційної привабливості та фінансування їх подальшого розвитку, тому значна частина обсягів реалізованої продукції промисловості, включаючи машинобудівні підприємства, припадає саме на Харківську область [4].

Питому вагу реалізованої продукції промисловості та машинобудівних підприємств України та Харківського регіону наведено в табл. 2.

Аналіз табл. 2 показав, що до 2012 р. спостерігається стабільний зріст машинобудування в промисловості України. У Харківському регіоні протягом 2010–2014 рр. становище було стабільним, але починаючи з 2015 р. виявлено стрімке зниження питомої ваги даної галузі як в Україні, так і в Харківському регіоні.

На кінець 2015 р. машинобудування України становило лише 6,5% від промисловості країни. Машинобудування Харківщини теж мало тенденції до зниження і становило 12,8% промисловості регіону.

Зовнішні умови господарювання машинобудівних підприємств України швидко змінюються та негативно впливають на сталість їх позицій на ринку. Аналіз змін зон господарювання є достатньо простим інструментом, який дає змогу швидко зрозуміти, чи підприємство наближається до бажаної позиції, чи віддаляється від неї [6, с. 45].

Інструментом аналізу змін зон господарювання виступають показники рентабельності продажів та коефіцієнт трансформації, що відображає обсяг реалізованої продукції на одиницю вартості активів.

Обсяги реалізованої продукції промисловості та машинобудівних підприємств України та Харківського регіону наведено в табл. 3.

Таблиця 2

Питома вага реалізованої продукції промисловості та машинобудівних підприємств України та Харківського регіону, %

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Промисловість України	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Машинобудування України	9,3	10,1	10,3	8,6	7,1	6,5
Промисловість у Харківському регіоні	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Машинобудування в Харківському регіоні	15,9	17,3	15,7	15,8	15,4	12,8

Джерело: складено автором за [3; 4]

Таблиця 3

Обсяги реалізованої продукції промисловості та машинобудівних підприємств України та Харківського регіону, млн. грн.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Промисловість України	1043110,8	1305308,0	1367925,5	1322408,4	1428839,1	1776603,7
Промисловість у Харківському регіоні	52356,8	63610,5	77607,5	78300,0	86798,9	114253,1
Машинобудування України	97056,9	130847,9	140539,3	113926,6	101924,7	115261,7
Машинобудування в Харківському регіоні	8327,7	11000,7	12186,8	12389,0	13384,3	14665,6

Джерело: складено автором за матеріалами: [3; 4]

Аналіз показав, що обсяг реалізованої продукції машинобудування в Харківському регіоні протягом 2012–2015 рр. має тенденцію до коливання у зв'язку з геополітичними змінами в економіці України (рис. 2).

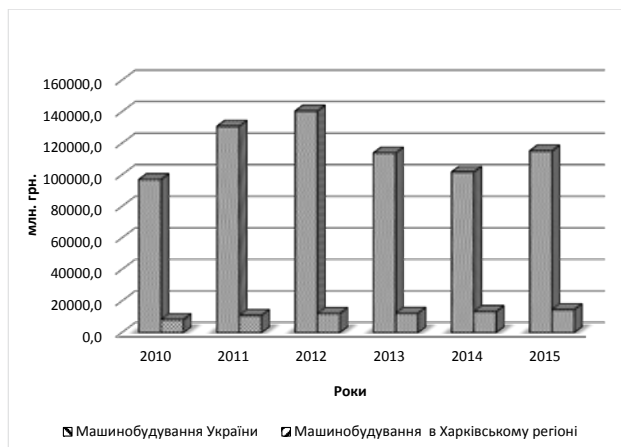

Рис. 2. Динаміка обсягів реалізованої продукції машинобудівних підприємств України та Харківського регіону, млн. грн. [3, 4]

Проаналізувавши динаміку обсягів реалізованої продукції машинобудівних підприємств України та Харківського регіону, можна стверджувати, що спостерігаються постійні коливання обсягів продукції машинобудування в Україні протягом 2010–2015 рр. Проте суто по Харківському регіону можна зазначити плавне зростання показника відносно

попередніх років, незважаючи на скорочення товарообігу галузі.

Отже, для формування міцної конкурентної позиції підприємства слід здійснювати моніторинг конкурентного середовища щодо своєчасного виявлення і прогнозування тенденцій розвитку конкурентних ситуацій, що впливають на конкурентну позицію підприємства; проводити оцінку його конкурентних переваг та формувати і реалізовувати ефективні конкурентні стратегії.

Для формування конкурентної стратегії, яка спрямована на зміцнення конкурентної позиції підприємства, необхідно передбачати такі заходи:

- проводити постійний моніторинг конкурентних переваг і здійснювати порівняльний аналіз діяльності підприємств-конкурентів;
- впровадити передовий світовий досвід з організації виробництва та збуту;
- забезпечити постійне технологічне оновлення виробництва;
- здійснити вибір надійних постачальників сировини, матеріалів, енергоносіїв;
- підвищити ефективність використання ресурсів підприємства тощо.

Для розроблення сценаріїв зміцнення конкурентних позицій підприємств було застосовано SWOT-аналіз. Основною особливістю застосування концепції SWOT-аналізу є наявність дивергентних цілей та мотивацій. Сприйняття сильних і слабких сторін базу-

Таблиця 4

Матриця SWOT-аналізу підприємств машинобудування

	Можливості	Загрози	
	Внутрішнє середовище	Внутрішнє середовище	
Сильні сторони	Наявність фінансової стратегії. Систематичне здійснення аналізу фінансово-господарської діяльності	Відсутність короткострокових і довгострокових кредитів	
	Зовнішнє середовище	Зовнішнє середовище	
Слабкі сторони	Доступ до баз законодавства та можливість своєчасного моніторингу змін у ньому	Надходження підприємству дотацій із державного бюджету	
	Внутрішнє середовище	Внутрішнє середовище	
	Недостатній контроль виконання фінансової стратегії		Низька рентабельність продажу товарів та послуг.
			Висока собівартість товару підприємств. Відсутність довгострокового планування показників фінансової діяльності підприємств
			Зовнішнє середовище
Вплив держави на фінансово-господарську діяльність	Труднощі підприємства, пов'язані з укладанням договорів із постачальниками та споживачами (робіт, послуг)		

Джерело: складено автором за [7]

ється переважно на ринкових перевагах чи недоліках. Загрози і можливості розглядаються порівняно з аналогічними можливостями конкурентів. Сильні і слабкі сторони з погляду галузі розглядаються під кутом значення внеску в національну економіку і добробут та міри задоволення вимог та очікувань суспільства. Можливості і загрози впливають із взаємодії з іншими секторами, державної політики, розподілу ресурсів, міжнародної політики та економічної ситуації тощо [5].

Процедура проведення SWOT-аналізу зводиться до заповнення матриці, за допомогою якої будуть виявлені сильні та слабкі сторони, можливості та загрози діяльності підприємств

машинобудівної галузі Харківського регіону (табл. 4).

У полі матриці «загрози» потрапили такі фактори внутрішнього середовища: низька рентабельність продажу, висока собівартість, відсутність довгострокового планування тощо.

До сильних сторін належать наявність фінансової стратегії, доступ до баз законодавства та змін у ньому тощо.

Для подолання негативних наслідків у роботі машинобудівних підприємств авторами запропоновано методичний підхід до формування стратегії зміцнення конкурентних позицій (рис. 3).

Практичне застосування сукупності теоретико-методичних положень до формування

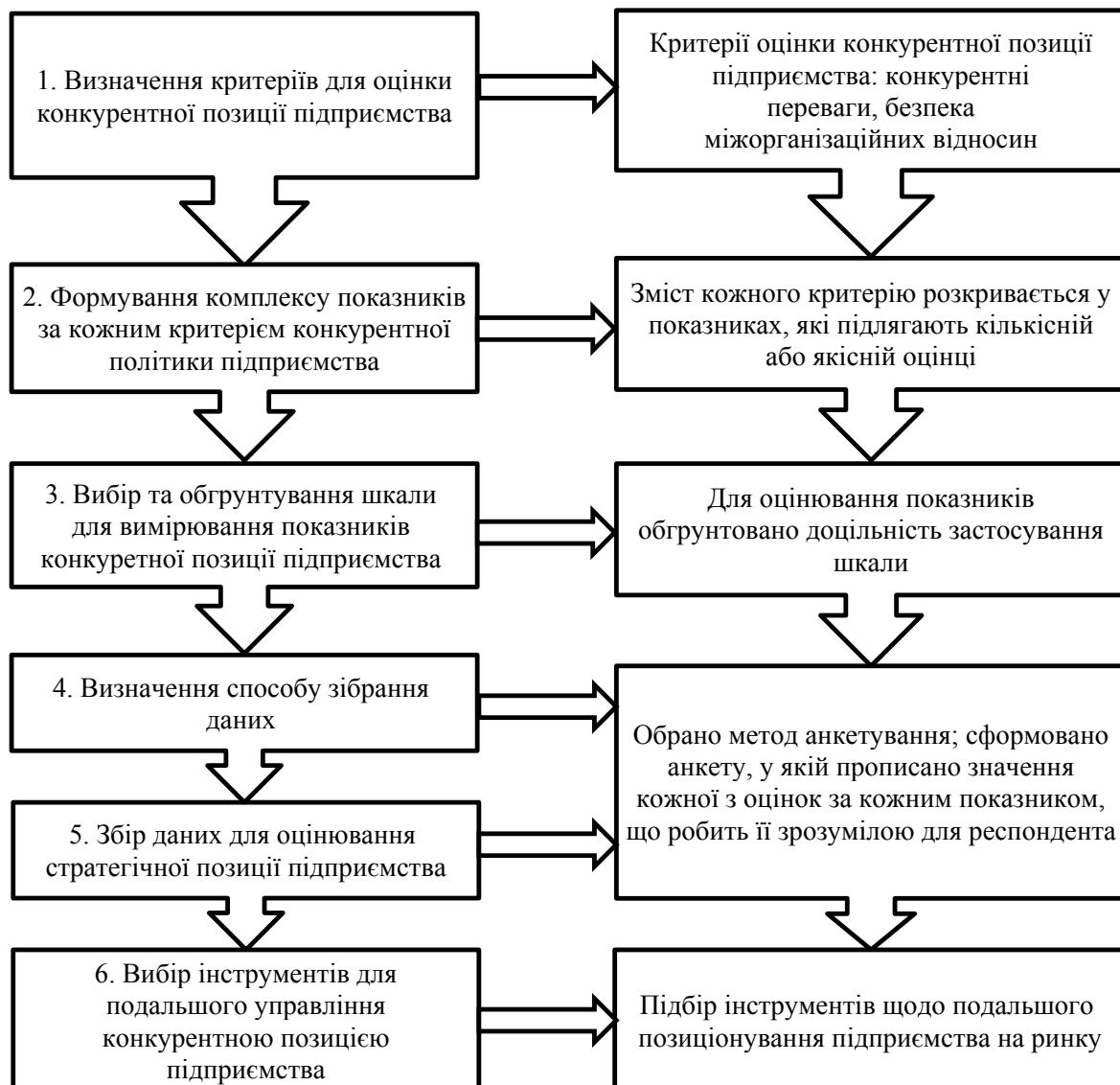

Рис. 3. Методичний підхід до формування стратегії зміцнення конкурентних позицій підприємства

Джерело: власна розробка

стратегії зміцнення конкурентних позицій підприємства дасть можливість оцінювати рівень конкурентоспроможності з використанням єдиних підходів, здійснювати коротко-, середньо- та довгострокове прогнозування, моніторинг та коригування чинників конкурентних переваг економічних систем.

Висновки з цього дослідження. У статті наведено теоретичне узагальнення та вирішено науково-практичне завдання щодо оцінки та формування стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємств машинобудівного комплексу. Основні висновки проведеного дослідження можна сформулювати так:

1. Проведений аналіз конкурентного середовища на засадах уточнення та деталізації таких понять, як «конкурентоспроможність», «конкурентна стратегія», «конкурентні переваги», закладає основу для визначення передумов набуття підприємством стійких конкурентних позицій.

2. На основі дослідження підприємств машинобудівної галузі Харківського регіону виявлено специфіку й особливості забезпечення стійких конкурентних позицій.

3. Обґрунтовано особливості формування конкурентної політики та визначено концептуальні положення зміцнення конкурентної позиції машинобудівних підприємств України та Харківського регіону.

4. Розроблено механізм формування конкурентної стратегії, реалізація якої дасть змогу підприємствам зайняти й утримувати стійкі конкурентні позиції в достроковій перспективі.

5. Запропоновано методичний підхід до формування стратегії зміцнення конкурентних позицій підприємств машинобудівної галузі в Україні.

Таким чином, розвиток українського машинобудівного комплексу має позитивні тенденції. Це виявляється у поступовому збільшенні обсягів реалізації продукції, що свідчить про підвищення експортного потенціалу Харківського регіону. Проте існує низка чинників, що стримують розвиток машинобудування: застаріле обладнання, висока конкуренція на ринку машинобудівної продукції, високі тарифи тощо. Вирішення цих питань значно підвищить рівень конкурентоспроможності та дасть змогу зайняти стійкі конкурентні позиції на ринку [8].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексєєва Т.І. Дослідження впливу інноваційної складової на стан конкурентоспроможності підприємства / Т.І. Алексєєва // Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2012. – № 12. – С. 5–8.
2. Алексєєва Т.І. Розробка організаційно-економічного механізму управління ЗЕД підприємства / Т.І. Алексєєва // Технологический аудит и резервы производства «Index Copernicus» – X. : Технологічний центр, 2016. – № 2/5(28). – С. 20–24.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Головне управління статистики в Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kh.ukrstat.gov.ua>.
5. Кальна Т.А. Конкурентоспроможність продукції машинобудівної промисловості / Т.А. Кальна // Економічний аналіз. – 2015. – № 21(2). – С. 93–99.
6. Кіндзерський Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації : [монографія] / Ю.В. Кіндзерський ; Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К., 2013. – 536 с.
7. Равлик Н.В. Оцінка реального стану підприємств машинобудівної галузі України на зовнішніх та внутрішніх ринках / Н.В. Равлик // Економіка. Управління. Інновації. – 2015. – № 1(13). – С. 34–46.
8. Стратегія розвитку України 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reforms.in.ua/2020/>.